

Mniejsza już o to, że wykładowi zabiegi takie na ogół nie przydają potoczności. Ważniejsza jest argumentacja, przytoczona na rzecz mechanicznego włączenia fragmentów wcześniejszych tekstów do obu książek. Autor tłumaczy, że „niekiedy tok wywodu wymagał powtórzenia fragmentów, których nie sposób było pisać od nowa, tylko po to, by były napisane inaczej” (I, 30). Trudno dzielić ten punkt widzenia; należało to robić chociażby po to, aby rzecz była napisana lepiej.

Powyższe uwagi nie dyskwalifikują pracy, ale w pewnej mierze obniżają jej wartość.

HENRYK OLSZEWSKI (Poznań)

Peter Blaho, Karol Rebro, *Praktické cvičenia z rímskeho práva*. Univerzita Komenského v Bratislave 1985, ss. 108.

Cwiczenia stanowią obowiązkową lekturę studentów stacjonarnych i zaocznych czesochosłowackich wydziałów prawa. Składają się z trzech części. Część pierwsza (s. 7-54), traktowana przez autorów jako podstawowa, przedstawia w sumie 43 kazusy prawne, zaczerpnięte z Digestów, z zakresu prawa o osobach i czynnościach prawnych (9 kazusów), prawa rzeczowego (14 kazusów), prawa zobowiązań (18 kazusów) i prawa spadkowego (2 kazusy). Każdy kazus rozpoczyna się oznaczeniem źródła (np. D. 40, 1, 23, Paulus w 15 księdze swoich *Odpowiedzi*). Po nim następuje tekst łaciński kazusu, a następnie słowackie ujęcie stanu faktycznego. Tekst stanów faktycznych nie jest ani pełnym, ani dosłownym przekładem poprzedzającego go tekstu łacińskiego. Dokonano tu jedynie całkowitego lub częściowego przejęcia treści rzeczywistego spornego przypadku, który prawnik rozwiązywał. Z dydaktycznych przyczyn opuszczono tak w tekście łacińskim, jak i słowackim rozwiązanie danej kwestii. Celem przedstawionych kazusów jest bowiem przyzwyczajenie studentów do samodzielnego poszukiwania rozwiązań konkretnych problemów prawnych. Zamiast rozwiązań załączono więc w każdym przypadku szereg pytań (w kazusie numer 37 jest ich aż 41), odpowiedź na które ma prowadzić do rozwiązania kazusu i do znalezienia prawnego uzasadnienia rozwiązania. Ostatnim wreszcie elementem każdego przypadku jest odesłanie do konkretnych paragrafów i stron obowiązującego studentów podręcznika prawa rzymskiego (K. Rebro, *Rímske právo súkromné*, Obzor, Bratislava 1980, ss. 278, 6 nlb.), traktujących o problemach związanych z kazusem.

Wybór kazusów, pochodzących ze źródeł rzymskich, zwłaszcza okresu klasycznego, pozwala studentom poznać metodę pracy prawników rzymskich. Poznanie zaś tej metody, będącej fundamentem samego kazuistycznego prawa rzymskiego, umożliwia rozwijanie prawniczego myślenia i logiki prawniczej. Autorzy nawiązali w ten sposób do tradycji ćwiczeń egzegetycznych, uprawianych przez starszą romanistykę.

Część pierwsza *Cwiczeń* jest też interesującym rozwiązaniem z punktu widzenia techniki dydaktyki, umożliwia bowiem studentom wstępne przygotowanie konkretnych kazusów w domu i weryfikację uzyskanych rezultatów w czasie wspólnej dyskusji na ćwiczeniach z prawa rzymskiego, w czasie których analizowany tekst ma każdy student przed sobą.

Zaproponowana przez autorów w części pierwszej metoda dydaktyki ćwiczeniowej z prawa rzymskiego pozwala na pogłębienie wiadomości z zakresu tego prawa, stanowi dobrą okazję obserwowania rzymskich korzeni określonych instytucji współczesnego prawa cywilnego, rozwija samodzielność prawniczego myślenia, przez

co ma znaczny wpływ na studium prawa pozytywnego i kształtowanie osobowości prawniczej. W tym sensie jest więc świadomym odejściem autorów od powszechnie podzielanego obecnie poglądu o traktowaniu prawa rzymskiego w dydaktyce wyłącznie w kategoriach historycznych.

Część druga (s. 55 - 89) składa się z dwóch rozdziałów. Pierwszy z nich (s. 55 - 71) określa pojęcie i znaczenie nauki prawa (jurisprudencji) oraz podaje podstawowe dane o życiu i dziełach prawników okresu klasycznego, których kazusy przytoczone zostały w części pierwszej. Autorzy ograniczyli się tu do jurystów klasycznych, uznając za niecelowe nawiązywanie do jurisprudencji przedklasycznej, której dorobek nie został bezpośrednio przejęty do justyniańskich Digestów. W sumie przedstawiono tu 4 wczesnych klasyków (Alfenus, Labeo, Sabinus, Proculus), 12 prawników okresu szczytu klasycyzmu (Javolenus, Neratius, Celsus, Julianus, Pomponius, Venuleus, Gaius, Marcellus, Florentinus, Scaevola, Papinianus, Tryphoninus) i 4 klasyków okresu schyłkowego (Paulus, Ulpianus, Marcianus, Modestinus). Większość haseł charakteryzujących życie i dzieło jurystów klasycznych wskazuje też na znane zasady i definicje poszczególnych klasyków (np. *Hereditas nihil est aliud quam successio in universum ius quod defunctus habuit* — Julianus D. 50, 17, 62 — s. 61). Merytoryczne hasła osobowe poprzedzają trzy krótkie notki wstępne, przedstawiające w generalnym ujęciu realia chronologii, sytuacji społeczno-zawodowej jurystów w trzech fazach okresu klasycznego, a także wymieniające nazwiska najwybitniejszych twórców danego okresu. Ten fragment *Ćwiczeń* zamyka ogólna nota bibliograficzna dotycząca haseł osobowych, zawierająca odesłanie do kilkunastu prac, przeważnie niemieckojęzycznych, w tym także do haseł pióra C. Kunderewicza (w *Małej Encyklopedii Kultury Antycznej*, pod red. Z. Piszczyka, Warszawa 1983 oraz K. Kolańczyka i innych autorów (w *Słowniku Pisarzy Antycznych*, pod red. A. Swiderkówny, Warszawa 1982).

Kolejnym rozdziałem części drugiej jest *Justyniańska kodyfikacja prawa*. Przedstawiono tu zwięzłą genezę Digestów i Instytucji oraz przekład tytułów tych najważniejszych źródeł prawa rzymskiego. Wewnętrzna systematyka Digestów stanowi element łączący ten fragment pracy z pierwszą częścią *Ćwiczeń*, w której prezentowano kazusy występujące w Digestach, podając ich dokładne umiejscowienie.

Trzecia część *Ćwiczeń* nosi tytuł *Przegląd zagadnień prawa rzymskiego w wykresach* (s. 90 - 108). Przedstawiono w niej za pomocą bardzo pomyslowych, a przy tym prostych wykresów 21 podstawowych zagadnień prawa rzymskiego, takich np. jak: system rzymskiego porządku prawnego, obywatelstwo rzymskiego państwa, zdolność prawną i zdolność do działań prawnych, system praw rzeczowych, ochronę prawa własności i posiadania, dziedziczenie z ustawy, stopnie pokrewieństwa itp. Ten fragment pracy — choć w nieco zmienionej formie — znany był słowackim studentom już od połowy lat siedemdziesiątych. Wtedy bowiem ukazały się wpowielonej formie materiały zawierające systematykę i podziały różnych zjawisk prawa rzymskiego¹.

We współczesnej romanistycznej literaturze czechosłowackiej *Ćwiczenia* stanowią przykład nowej formuły dydaktyki ćwiczeniowej z prawa rzymskiego. Formuły nowoczesnej, akcentującej związku prawa rzymskiego ze współczesnością, a przy tym stosującej środki pomagające studentowi zrozumienie skomplikowanych zagadnień prawnych. Przedstawiona praca słowackich romanistów bliska jest idei dydaktyki radzieckiej w zakresie prawa rzymskiego (zwłaszcza pracom V. A. Riasan-

¹ Wykresy te obejmowały 16 zagadnień prawa rzymskiego, częściowo różnych tematycznie i po części w nieco innym ujęciu niż na stronach 90 - 108 *Ćwiczeń*.

cewa), której nowoczesność i należytą troskę o studenta podkreślał K. Rebro w innej swojej pracy². Omówiona praca, czwarta już w ciągu ostatnich lat książka profesora K. Rebro³, wystawia aktywnemu bratysławskiemu środowisku naukowemu romanistów jak najlepsze świadectwo.

JÓZEF CIAGWA (Katowice)

I. S. Pierietierski, *Digesty Justiniana. Izbrannyje fragmenty w pieriewodzie i s primieczanijami I. S. Pierietierskogo*. Izdatielstwo „Nauka”, Moskwa 1984, s. 456.

Wydawnictwo „Nauka” w Moskwie w 1984 r. oddało czytelnikom ważną dla nauki i popularyzacji prawa rzymskiego pozycję: *Digesty Justiniana*. W podtytule czytamy, że są to wybrane fragmenty z 50 ksiąg Digestów. Pierietierski przetłumaczył 26 ksiąg, z czego niektóre tytuły czy też fragmenty zostały przez niego celowo opuszczone. Bezpośrednio po tłumaczeniu dwudziestej szóstej księgi występuje tłumaczenie XVI tytułu 49 księgi *O prawie wojennym*. We wstępie redakcja uzasadnia takie zestawienie tym, że osiągnięcia jurysprudencki rzymskiej w dziedzinie prawa publicznego były znacznie skromniejsze aniżeli w prawie prywatnym i recepcji podlegało prawie wyłącznie prawo prywatne. Dlatego XVI tytuł 49 księgi dotyczącej prawa publicznego znalazł się tu jakby w roli — niewystarczającego — zresztą — równoważnika.

Ponadto w wydaniu zamieszczono, po krótkim słowie wprowadzającym od redakcji, szkic *Digesty Justyniana — osnownoj istocznik poznanja rimskiego prawa* autorstwa E. A. Skripilewa. Wydaje się, że takie ujęcie było konieczne z kilku względów. Otóż nie wszyscy czytelnicy są znawcami prawa rzymskiego i dla tych ten szkic jest krótkim zaznajomieniem z przedmiotem tłumaczeń Pierietierskiego. Prawnikom służy on jako przypomnienie, czym jest kodyfikacja Justyniana i jej najważniejsza część, tj. Digesta. Skripilew poruszył tu m.in. takie zagadnienia, jak przyczyny recepcji prawa rzymskiego, jego podział i rola dla nauki, poznania oraz dla rozwoju teorii prawa w ogólności. Zatrzymał się także nad problemem źródeł prawa w rozwoju historycznym, przygotowaniami do prac kodyfikacyjnych Justyniana, ich przebiegiem, interpolacjami oraz znaczeniem Digestów. Poza tym tekst Skripilewa pełni tu funkcję dopełnienia całości, której nie dokończył sam Pierietierski. Nie przetłumaczone przez niego księgi Digestów nie zostały w tej edycji całkowicie pominięte. Redakcja bowiem zamieściła tłumaczenie wszystkich tytułów od 27 do 50 księgi; ponadto też liczbę fragmentów każdego z wymienionych tytułów. Ten dział został zaczerpnięty z pracy Pierietierskiego *Digesty Justyniana* (Moskwa 1956), gdzie autor skupił się głównie na analizie Dige-

² K. Rebro, *Socialistická spoločnosť a rímskoprávna kultúra*. Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1979, s. 38-39. Rec.: J. Ciągwa, Przegląd Prawa i Administracji, t. XX, Wrocław 1985, s. 235-243.

³ K. Rebro, *Socialistická spoločnosť*; idem, *Rímske právo súkromné*, Obzor, Bratislava 1980; idem, *Latinské právnické výrazy a výroky*, Obzor, Bratislava 1984, ss. 260. Ostatnio przytoczona praca poprzedzona została znacznie skromniejszym, skryptowym wydawnictwem: K. Rebro, P. Blaho, *Latinské právne definície, citáty a aforizmy*, Bratislava 1976.

¹ Por. I. S. Pierietierski, *Diegiesty Justiniana. Oczerki po istorii sostawlenija i obszczaja charakteristika*, Gosudarstwiennoe izdatielstwo juridiceskoj li-